

נושאים בפרשת

תצוה - זכור

- שמן למאור (כ"ז, כ' – כ"א)
- בגדי הכהן הגדול (כ"ח, א' – מ"ג)
- קידוש הכהנים (כ"ט, א' – ל"ה)
- קידוש המזבח והשראת השכינה (כ"ט, ל"ו – מ"ו)
- מזבח הקטורת – מזבח הזהב (ל', א' – י')

לְה' הָאֵלֶּיךָ וּמִלֻּאֶה

שמן למאור (כ"ז, כ' – כ"א)

ה' מצווה¹ על הכנת שמן זית זך כתית³ למנורת המשכן⁴.

¹ **ואתה תצוה** הנה מה שאמר עד עכשיו ועשית יובן שיעשה על ידי אחר, וזה שיצוה לאומנים שיעשו. ולפיכך באלו הג' מצוות שצוה הנה אמר ואתה, להודיעו שיעשה הוא בעצמו, שיצוה לישראל על עשיית השמן, ושיקריב אליו את אהרן ובניו ושידבר אל כל חכמי לב. ספורנו.

² **שמן זית. תניא, הרואה שמן זית בחלום יצפה למאור תורה, שנאמר ויקחו אליך שמן זית זך.** ברכות נ"ז.

הרגיל בשמן זית נחזר לו תלמודו של שבעים שנה. הוריות י"ג:

אמר רב הונא: הרגיל בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים. שבת כ"ג:

וברש"י שם, בנים תלמידי חכמים – דכתיב (משלי ו', כ"ג) 'כי נר מצוה ותורה אור' על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה.

³ **זך כתית . אין זך אלא נקי, ואין כתית אלא כתוש.** מנחות פ"ו:

ר"ל היוצא מן הכתוש. ובכלל יש תשעה מינין בשמן מפני שינוי מעשיו זית שגררו בראש הזית ובררו אחת וכתשו ונתנו לסל השמן שיצא ממנו הוא הראשון, חזר אח"כ וטענו בקורה השמן שיצא ממנו הוא השני ואם חזר אחר שטענו וטחנו וטענו שניה הוי השמן שיצא ממנו שלישי, זיתים שמסקן כולן בערבוביא והעלן לגג וחזר ובירר גרגר גרגר וכתשן ונתן לסל, השמן שיצא ממנו הוא הרביעי, ואם טענו בקורה אח"כ השמן שיצא ממנו הוא החמישי, ואם חזר וטחן וטען פעם שמה השמן שיצא ממנו הוא הששי, זיתים שמסקן וטענן בתוך

הבית עד שילקו והעלן ונגבן ואח"כ כתש ונתן לסל השמן שיצא ממנו הוא השביעי, חזר וטען בקורה, השמן שיצא ממנו הוא השמיני, חזר וטחן וטען פעם ב' השמן שיצא ממנו הוא התשיעי, ומדאין כשר למנורה אלא היוצא מן הכתוש בלבד לכן אין כשר למנורה אלא ראשון ורביעי ושביעי בלבד. תורה תמימה

⁴ **ויקחו אליך. א"ר שמואל בר נחמני, אליך ולא לי, לא לאורה אני צריך.** מנחות פ"ו:

דבר אחר ואתה תצוה לא בשביל שאני צריך אורה אלא בשביל להאיר לך. אמר ר' יוחנן העין הזו לבנה והשחור באמצע ומהיכן הוא צריך לראות לא מן הלבן ואינו כן אינו רואה אלא מתוך השחור ועל אור עיניך אין אתה יכול לעמוד (ואי אתה) [ואתה] מבקש לעמוד על דרכי כל כך למה שלא יטעה אותך לומר שמא צריך הוא אורה. אמר רבי אבין הלוי אתה מוצא מי שהוא מבקש לעשות לו חלונות עושה אותם רחבות מבפנים וצרות מבחוץ למה שיהו שואבות אור אבל של בית המקדש רחבות מבחוץ וצרות מבפנים למה שיהא האור יוצא מבית המקדש ומאיר לעולם. אמר הקב"ה האור יוצא מביתי ואיני צריך אורה ושמא תאמר למה צריך בשביל להאיר לנו שנאמר ויקחו אליך להעלות נר תמיד שיהא אורך לפני תדיר אמר דוד אור זרוע לצדיק וגו'. באהל מועד מחוץ לפרכת לא היתה המנורה צריכה להנתן אלא לפני מן הפרכת אצל הארון והיא נתונה מחוץ לפרכת להודיעך שאינו צריך אורה ולמה אמר לך כדי לזכותך למאור. ילקוט שמעוני.

⁵נרות המנורה ידלקו בשמן זה בכל יום⁶ תמיד⁷. ההדלקה תהיה לעת ערב, ומצוה לערוך את הנרות ולשים כמות שמן לבעירת האש עד הבוקר⁸.

בגדי הכהן הגדול (כ"ח, א' – מ"ג)

יש לכהנים מצוה⁹ ללבוש בגדי כהונה מיוחדים שנעשו על ידי חכמי לב¹⁰. לכהן הגדול שמונה בגדים: חושן, אפוד ומעיל, ציץ, כתונת תשבץ, מצנפת ואבנט ומכנסיים. לכהן רגיל - הדיוט, רק ארבעה בגדים: כתונת, מגבעת, אבנט ומכנסיים.

נסדר עליו משבת לשבת. תוספות חגיגה כ"ו: ד"ה מנורה.

מערב עד בקר. פירש רש"י שתהא דולקת מערב עד בקר, ושיערו חכמים דהיינו חצי לוג ללילי טבת הארוכים, ובלילות קצרות אם נשאר מן השמן אין בכך כלום. ואין נראה להרב יצחק בר אברהם ז"ל לזרוק תמיד שמן הנותר, לפיכך פירש שלפי קצור הלילות היו עושין הפתילות גסות שלא ישאר מן השמן כלל למחר, וכן משמע במנחות, דמסיק בן ביבי היה ממונה על הפקיע. והיינו לישנא דמסכת שבת מבלאי מכנסי הכהנים ומהמייניהם היו מפקיעין לעשות פתילות במקדש. דעת זקנים.

⁹ משרשי המצוה. היסוד הקבוע לנו כי האדם נפעל לפי פעולותיו ואחרי מחשבותיו וכונותיו, והשליח המכפר צריך להתפייס כל מחשבותיו וכונותיו אל העבודה, על כן ראוי ללבוש בגדים מיחדים אליה. שכשיסתכל בכל מקום שבגופו מיד יהיה נזכר ומתעורר בלבו לפני מי הוא עובד. וזה כעין תפילין שנצטוו הכל להניח בקצת הגוף שיהיה לזכרון מחשבת הכשר. ואף על פי שגם הכהן היה מניח תפילין, לגדל ענינו היה צריך גם זה. ספר החינוך מצוה צ"ט.

¹⁰ **אשר מלאתיו רוח חכמה . מנהגו של עולם כלי ריקם מחזיק, כלי מלא אינו מחזיק, אבל מי שאמר והיה העולם כלי מלא מחזיק, כלי ריקם אינו מחזיק, שנאמר 'ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתיו רוח חכמה', וכן הוא**

⁵ משרשי המצוה. שציוונו השם יתברך להיות נר דולק בבית המקדש להגדלת הבית לכבוד ולתפארת בעיני הרואים, כי כן דרך בני איש להתכבד בבתיהם בנרות דולקים, וכל ענין ההגדלה בו כדי שיכניס האדם בלבו כשיראהו מורא וענוה. וכבר אמרנו (במצוה ט"ז) כי במעשה הטוב תכשר הנפש. וכל זה סובב על היסוד הבנוי לנו כי הכל נגזר מצד המקבלים עם היותי מאמין באמת כי יש למקבלים בענינים אלה חכמות נכבדות וסודות נפלאים. ואולם גם אנחנו נכתב הנראה כפשוטן של דברים, והכל לשם שמים. ספר החינוך מצוה צ"ח.

⁶ **ויקחו אליך.** כשיצטרך, וזה יהיה בכלות השמן למאור שהתנדבו עתה בנדבת המשכן, שלא יחשבו שתהיה מצות הדלקת המנורה מצות שעה בשמן ההוא שהתנדבו בלבד. ספורנו.

⁷ **להעלת נר תמיד. תמיד ואפילו בשבת, תמיד ואפילו בטומאה.** תורת כהנים סוף פרשת אמור.

⁸ מנורה לא כתיב בה תמיד. פי' רש"י דתמיד דכתיב בה לא דמי לתמיד דשלחן, דהאי תמיד מלילה ללילה הוי, כמו עולת תמיד האמור בתמיד ובחביתי כ"ג, אבל ביום לא היה דולק, דמערב ועד בקר כתיב תן לה מדתה מערב עד בקר, הלכך כל היום יכול לסלקה, אבל תמיד האמור בשלחן כל היום וכל הלילה, שהלחם

האפוד (כ"ח, ו' – י"ב)

הוא ¹¹כמין סינר אותו לובש הכהן, מגובה החזה ועד לעקבי רגליו. מחלקו העליון של האפוד יוצאים שני זוגות רצועות. זוג אחד המקיף את גופו של הכהן ונחגר מלפניו, וזוג שני כמין כתפיות ¹²העוברות מעל צווארו ¹³.

מטה קרוי אפוד – על שם שאופדו ומקשטו בו – כמו שנאמר 'ויאפד לו בו', והחשב הוא חגור שלמעלה הימנו והכתפות קבועות בו. ועוד אומר לי לבי שיש ראייה שהוא מין לבוש, שתרגם יונתן 'ודוד חגור אפוד בד' (שמואל ב' ו') כרדוט דבוץ, ותרגם כמו כן מעילים כרדוטין, במעשה תמר אחות אבשלום, 'כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים' (שם י"ג). רש"י.

¹² **שתי כתפות חוברות.** מכוונות במלאכת ציוריהם. ספורנו.

¹³ **אפוד.** מלבוש ממתני אדם ולמטה, ושפתו העליון עשוי כמין אזור מלאכת מחשבת, ובו יחגור הלוּבש את האפוד על המעיל, כאמרו וַיִּחְגַּר אֹתוֹ בְּחֹשֶׁב הָאֶפֶד וַיֵּאָפֶד לוֹ בּוֹ (ויקרא ח', ז'). ספורנו.

אומר יְהוָה חֲכָמָתָא לְחַכְמִין וּמִנְדַּעָא לְיָדָעִי בִּינָה ' (דניאל ב' כ"א). מדרש לקח טוב.

¹¹ **ואפוד.** לא שמעתי ולא מצאתי בבריתא פרוש תבניתו, ולבי אומר לי שהוא חגורה לו מאחוריו, רחבו כרחב גב איש, כמין סינר שקורין פורציי"נט בלעז, שחוגרות השרות כשרוכבות על הסוסים, כך מעשהו מלמטה, שנאמר 'ודוד חגור אפוד בד', למדנו שהאפוד חגורה היא; ואי אפשר לומר שאין בו אלא חגורה לבדה, שהרי נאמר 'ויתן עליו את האפד' ואח"כ 'ויחגר אותו בחשב האפד', ותרגם אונקלוס בהמין אפודא, למדנו שהחשב הוא החגור והאפוד שם תכשיט לבדו; ואי אפשר לומר שעל שם שתי הכתפות שבו הוא קרוי אפוד, שהרי נאמר שתי כתפות האפוד, למדנו שהאפוד שם לבד והכתפות שם לבד והחשב שם לבד, לכך אני אומר שעל שם הסינר של

על כתפיות אלו, מעל גובה החזה מוצמדים שני אבני השוהם עליהם¹⁴ פיתוחי חותם¹⁵ של שמות שבטי ישראל¹⁶, ששה שמות על כל אבן.

¹⁴ **ופתחת עליהם.** ולקמן כתיב 'והאבנים תהיינה על שמות בני ישראל', א"כ קשו קראי אהדדי, אלא מלמד שלא היו האותיות בולטות כי אם שקועות בתוך האבנים, ונמצא בולטות מבפנים למעלה מן השמות הילך והילך מן האותיות, לפי זה תמצא השמות על האבנים והאבנים על השמות. דעת זקנים.

¹⁵ **משחרב בית המקדש בטל השמיר כו', תנו רבנן, שמיר שבו בנה שלמה את בית המקדש, שנאמר 'והבית בהבנתו אבן שלמה מסע נבנה', הדברים ככתבן, דברי רבי יהודה. אמר לו רבי נחמיה וכי אפשר לומר כן, והלא כבר נאמר 'קל אלה אבנים יקרת וגו' מגרות במגרה', אם כן מה תלמוד לומר לא נשמע בבית בהבנתו, שהיה מתקין מבחוץ ומכניס מבפנים, אמר רבי, נראין דברי רבי יהודה באבני מקדש ודברי רבי נחמיה באבני ביתו, ורבי נחמיה, שמיר למאי אתא, מיבעי ליה לכדתניא אבנים הללו אין כותבין אותן בדיו משום שנאמר 'פיתוחי חותם' ואין מסרטין עליהם באיזמל משום שנאמר 'במלואתם', אלא כותב עליהם בדיו ומראה להן שמיר מבחוץ והן נבקעות מאליהן, כתאינה זו שנבקעת בימות החמה ואינה חסירה כלום, וכבקעה זו שנבקעת בימות הגשמים ואינה חסירה כלום. תנו רבנן שמיר זה ברייתו כשעורה ומששת ימי בראשית נברא ואין קל דבר קשה יכול לעמוד בפניו, במה משמירין אותו כורכין אותו בספוגין של צמר ומניחין אותו באיטני של אבר מליאה טובי שעורין.**
סוטה מ"ח:

השמיר הוא צור חזק, וכן תרגומו של הפסוק מצור החלמיש בפרשת עקב (דברים ח', ט"ו) וכן משמע ביחזקאל (ג' ט') כשמיר, חזק מצור, ומטבעו שאין כל דבר קשה יכול לעמוד מפניו,

ולכן מראין אותו על פני הדיו כשיעור חריצת האות ונבקע האות, ובסמוך פסוק כ' מוסיף בענין זה, שלכן אין מסרטין האותיות באיזמל, משום דכתיב באבנים במילואותם, משמע שיהיו שלמים ולא יחסר מהם כלום, אבל ע"י השמיר נבקעות האותיות ואין חסרות כלום, וכמו תאנה הנבקעת בימות החמה ואינה חסרה כלום.

וברמב"ם נשמט כל דין זה, ועיין בט"ז ליו"ד סי' רע"א ס"ק א' שלמד מכאן שמעשה הדפוס הוי ככתיבה [לעניין קדושת השם וש"ד], משום דאי לאו הכי אין ראייה שע"י שמיר נעשה דלמא ע"י מכונת הדפוס, אבל אם דפוס נחשב ככתב ניחא, משום שצריך לעשות ע"י חקיקה דכתיב פתוחי חותם.

ע"ע משניות סוטה פ"ט מ"ב, אבות פ"ה מ"ו. תוספתא סוטה ט"ו, א'. פסחים נ"ד, גיטין ס"ח. חולין ס"ג. מדרש שוחר טוב ע"ח, י"א. מדרש אגדה שמות כ"ח, ל"ו. פרקי דרבי אליעזר פרק י"ט. ועוד.

¹⁶ **על שתי כתפיו לזכרון.** להשיג רחמים על ישראל בזכותם. ספורנו.

¹⁷ **ששה משמותם וגו'. תניא, שתי אבנים טובות היו לו לכהן גדול על כתפיו ושמות שנים עשר שבטים כתוב עליהם, ששה על אבן זו וששה על אבן זו, שנאמר 'ששה משמותם על האבן האחת ואת שמות הששה הנותרים על האבן השניה'.** סוטה ל"ו.

(בתלמוד ירושלמי מסכת סוטה פרק ז' הלכה ד' מביא מאן דאמר שהשם של בנימין היה חלוק על שתי האבנים, על אבן אחת היה כתוב בן (בן) ועל השני ימין, שנאמר ששה משמותם, שמותם לא נאמר אלא משמותם ולא כל שמותם).

החושן (כ"ח, ט"ו – ל')

על גבי בד ארוג מחמשה מיני חוטים¹⁸ מעשה חושב¹⁹, שובצו שתיים עשרה²⁰ אבנים יקרות²¹ שנודבו והוקדשו לכך²², ועליהן חרוטים שמות שבטי ישראל - שבט לכל אבן²³.

את החושן נשא הכהן הגדול על חזהו מעל האפוד. הוא תלוי באמצעות שתי שרשראות זהב קצרות המשתלשלות מן האפוד ונאחזות בשתי טבעות זהב המחוברות בחלקו העליון של החושן.

לשם כך, שיכתבו עליהם שמות השבטים. ספורנו.

²² והאבנים תהיין על שמות בני ישראל. כשיקדישום המתנדבים יהיה הקדשם לשם כך, שיכתבו עליהם שמות השבטים. ספורנו.

²³ ומלאת בו מלאת אבן, כיצד היו נתונים, טור אדם פטדה וברקת, על אדם היה כתוב, אברהם יצחק ויעקב ראובן. על פטדה היה כתוב, שמעון. על ברקת היה כתוב, לוי. והטור השני נופך ספיר ויהלם, על נופך היה כתוב, יהודה. על ספיר היה כתוב, יששכר. על יהלם היה כתוב, זבולון. והטור השלישי לשם שבו ואחלמה, על לשם היה כתוב, דן. על שבו היה כתוב, נפתלי. על אחלמה היה כתוב, גד. והטור הרביעי תרשיש ושהם וישפה, על תרשיש היה כתוב, אשר. על שהם היה כתוב, יהוסף. על ישפה היה כתוב, בנימין שבטי ישורון. מדרש רבה פרשה ל"ח.

כיצד נעשית? רבי יוחנן אומר: בולטות. ריש לקיש אומר: מצטרפות. והא לא כתיב בהו צדי? אמר רב שמואל בר יצחק: "אברהם יצחק ויעקב" כתיב שם. והא לא כתיב טית! אמר רב אחא בר יעקב: "שבטי ישורון" כתיב שם. יומא ע"ג:

כתולדתם. שניה כתולדתם ולא ראשונה

כתולדתם – מפני שיהודה מוקדם. סוטה ל"ו. פירוש, על האבן השניה היו כולם נכתבים כסדר לידתם, גד ואשר יששכר וזבולן יוסף ובנימין, ועל האבן הראשונה היו כסדר תולדותם רק חמשה, ראובן שמעון לוי דן ונפתלי, אבל יהודה היה מוקדם להם.

וברש"י: **כתולדתם.** כסדר שנולדו – ראובן, שמעון, לוי, יהודה, דן, נפתלי על האחת, ועל השניה גד, אשר, יששכר וזבולן, יוסף, בנימין מלא, שכן הוא כתוב במקום תולדתו, כ"ה אותיות בכל אחת ואחת:

¹⁸ ת"ר, חושן ואפוד חוטן כפול עשרים ושמונה, דכתיב ועשית חשן משפט זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר, ארבעה דשיתא שיתא הא עשרין וארבעה וארבעה דזהב הא עשרין ותמניא. יומא ע"ב.

¹⁹ מעשה חושב. אף שהיה כופלין את החושן אחר כך ואין הצורה הפנימית נראית, לא תעשנו מעשה רוקם שאין בו רק צורה אחת (להרמב"ם פרק ח' מכלי מקדש), אבל תעשנו 'מעשה חושב', שיהיו שני צורות לשתי קירות היריעה. הכתב והקבלה.

²⁰ שתיים עשרה על שמותם. ותהיינה שנים עשר כנגד שמותם, לא פחות ולא יותר. ספורנו.

²¹ והאבנים תהיין על שמות בני ישראל. כשיקדישום המתנדבים יהיה הקדשם

מתחת לאבני החושן, בחלק מקופל של האריג, משולבות שתי טבעות, אחת בכל צד, לתוכן נתחבו פתילי תכלת כדי לחגור את החושן אל גופו של הכהן כדי שלא יתנדנד בזמן הליכתו.²⁴

בין קפלי אריג החושן נתפר קלף ועליו השם המפורש. החושן שימש כ"אורים ותומים"^{25, 26} ובני ישראל יהיו על לבו תמיד.²⁷

המעיל (כ"ח, ל"א – ל"ה)

על גבי כותנתו לבש הכהן מעיל ארוג כולו²⁸ מחוטי צמר²⁹ בצבע תכלת.³⁰

אין עולה להם התשובה ברורה, והראיה ממלחמת ישראל עם בני בנימין (שופטים כ'), י"ח) ששאלו בני ישראל באורים ותומים אם לעלות למלחמה והשיבוס לעלות ובכ"ז נגפו לפני בני בנימין, וזה היה מפני שנענשו שלא היו תמימים עם ה' ולא קנאו לכבודו בפסל מיכה שהיה להם לבער הפסל ההוא, ולכן לא עלתה להם התשובה ברורה. תורה תמימה.

²⁷ משפט בני ישראל על לבו שיתפלל עליהם שיזכו במשפט. ספורנו.

ונשא אהרן. שיהא מחשב בזה ולא יהא מסיח דעת מזה אלא יהיה תמיד. על לבו. ולהזכירם בתפלתו. לפני ה' תמיד. ויהא תפלתו בצרוף האורים והתומים ושמות השבטים להועיל. והנה הרמב"ם בה' כלי המקדש פ"ט לא פי' כן. העמק דבר.

²⁸ ת"ר, [בתי הידים של בגדי כהונה] אין עושין אותן מעשה מחט אלא מעשה ארג שנאמר מעשה ארג. יומא ע"ב:

²⁹ ת"ר, מעיל חוטיו כפול שנים עשר, דכתיב ועשית את מעיל האפוד כליל תכלת, ויליף תכלת תכלת מפרוכת מה להלן ששה אף כאן ששה. יומא ע"א:

³⁰ כליל תכלת. תכלת היכי צבעינן לה, מייתינן דם חלזון וסממנים ורמינן להו ביורה ומרתחינן להו ושקלינא פורתא בביעתא

²⁴ ולא יזח החשן. א"ר אלעזר, המזיח חשן מעל האפוד לוקה, שנאמר ולא יזח החשן מעל האפוד. יומא ע"ב.

²⁵ כלומר, הכהן הגדול היה נשאל בשאלות מהותיות הקשורות לציבור, ואותיות החושן היו מבהיקות ומגלות את התשובה שניתנה משמים.

²⁶ את האורים ואת התומים. תניא, למה נקרא שמן אורים ותומים, אורים – שמאירים דבריהם, תומים – שמסלימין דבריהם. יומא ע"ג:

את האורים ואת התומים. תניא, למה נקרא שמן אורים ותומים, אורים – שהם מאירין לישראל, תומים שהן מתימין לפניהם את הדרך, שבשעה שהיו ישראל תמימין היו מכוונים להם את הדרך. תלמוד ירושלמי מסכת יומא פרק ז' הלכה ג'.

את האורים ואת התמים. הוא כתב שם המפרש, שהיה נותנו בתוך כפלי החשן, שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו; ובמקדש שני היה החשן – שאי אפשר לכהן גדול להיות מחסר בגדים – אבל אותו השם לא היה בתוכו, ועל שם אותו הכתב הוא קרוי משפט, שנאמר (במדבר כ"ז) 'ושאל לו במשפט האורים'. (יומא ע"ג). רש"י

כלומר, שהחושן היה מלמד את ישראל שיהיו תמימים בדרכיהם ובמידותיהם, דבלא מדה זו

אסור³¹ לקרוע³² ולחתוך פי המעיל כדרך פתיחת פי הצוואר.

למעיל חיברו שבעים ושניים³³ פעמונים ורימונים שהיו מצלצלים ומשמיעים קול³⁴ בזמן הליכתו של הכהן³⁵.

וטעמינו להו באודרא ושדינו להווא ביעתא וקלינו לאודרא, ושמע מינה טעימה פסולה משום שנאמר כליל תכלת. מנחות מ"ב:

ופירוש 'טעימה', ר"ל לוקח הצבע מן היורה בכלי קטן ומניח בו מעט צמר שבדק אם הצבע ראוי ונקלט, ואחר כך שורף את שבדק, שהרי נצבע לבדיקה, ושופך הצבע שבכלי שבדק בו, שהרי טעמו ופסלו, וצובע התכלת בשאר הצבע, וטעם הדבר ששופך הצבע שבכלי שבדק משום דכתיב 'כליל תכלת' ובעינן שלא יהיה מעורב כל דבר בצבע התכלת, וכאן הלא מעורב צבע הנסיון.

³¹ אמר רחבא אמר רב יהודה, המקרע בגדי כהונה לוקה שנאמר לא יקרע. יומא ע"ב.

³² משרשי המצוה. לפי שהקריעה דבר של גנאי אצלנו וענין השחתה, ואף כי בפי הבגד, נתרחקנו מן הדבר והזהרנו עליו בלאו כדי שילבשוהו הלובוש באימה וביראה ובנחת ודרך כבוד שיירא מלקרעו ומלהשחית בו דבר. ספר החינוך מצוה ק"א.

במסכת יומא דף ע"ב. המקרע בגדי כהונה לוקה שנאמר 'לא יקרע'. וצריך טעם למה כתבה התורה לאו זה דוקא גבי מעיל. וי"ל לפי פשוטו, לפי שהמעיל היה סדוק כולו עד למטה, כמו שכתב הרמב"ם פ"ט מכלי המקדש, ולא היה מחובר אלא נגד פיו, ולכך נקרע בנקל כשלובושו ופושטו, ולכן הזהירה תורה כאן שיזהר בזה. אי נמי, דלא תימא כיון דרובו פתוח, כפתוח כולה דמי, כדאשכחן לענין ציצית (עי' או"ח סי' י' ס"ז) והוה אמינא דאין חייב הקורע, דהוי כאילו כבר קרוע כולו, קמ"ל, וכ"ש באחריני. טעמא דקרא.

³³ ומביא שבעים ושנים זגין שבהן שבעים ושנים עינבלין ותולה בהן שלשים וששה בצד זה ושלשים וששה מצד זה, רבי דוסא אומר משום רבי יהודה שלשים וששה היו, שמונה עשרה מצד זה ושמונה עשרה מצד זה. זבחים פ"ח:

זהב ורמון פעמון זהב ורמון בגימטריא המה שבעים ושנים. בעל הטורים.

³⁴ תניא, ר' סימון בשם ר' יונתן אומר, והיה על אהרן לשרת ונשמע קולו בבואו אל הקודש, יבא קול ויכפר על קול ההורג נפש [בשגגה]. תלמוד ירושלמי מסכת יומא פרק ז' הלכה ג'.

³⁵ ויש אומרים אף צמרו לתכלת. פי' הר"ב עושים מצמרו מעיל כו' ועל שוליו פעמונים שמשמיעים קול. וז"ל התוס' דבמעיל של כהן היו על שוליו פעמוני זהב ורמוני תכלת כמין רמונים היו עשויים מצמר צבוע בתכלת ועשויים קשים ותלויין בשולי המעיל אצל הפעמונים כדכתיב (שמות כ"ח, ל"ד) פעמון זהב ורמון על שולי המעיל סביב. כשנוגעים הפעמונים אל הרמונים בשעת הלוכו נשמע קולו בבואו אל הקדש עד כאן. [*א"י אפשר לומר שס"ל כהרמב"ן בפירוש החומש שמפרש שהפעמונים היו בתוך הרמונים ממש שהיו הרמונים עשויים חלולים חלולים]. ולדעת היש אומרים אתיא כבן עזאי דס"ל שתביא שמונה וא"כ לא אכפת לן שיהיו המספרים שוים ממש וכמו שלא דקדקו המפרשים שהזכרתי בדברי רבי יהושע. וכתב הר"ב ות"ק תכלת לא קחשיב לפי שאין התכלת משמיע קול אלא הפעמונים. שאף על פי שהקול נשמע על ידי נגיפה והקשת הפעמון ברמון. מ"מ קול לו קול אליו לפעמון יתייחס

הציץ³⁶ (כ"ח, ל"ו – ל"ח)

על מצח הכהן הגדול³⁷ היה מונח טס של זהב ועליו מובלטות³⁸ המילים "קודש לה'" בצורת כתיבת השם המפורש³⁹.

הטס חובר בשני חוטי תכלת המקיפים את ראשו ונקשרים מעל עורפו. חוט תכלת נוסף הושחל בחלקו העליון של הציץ באמצעו, ונמשך מעל ראשו ומעל מצנפתו של הכהן לאחוריו⁴⁰, כשהוא נקשר לאחור עם שני פתילי הרוחב.

³⁷ מכאן אר"י, הציץ עודו על מצחו מרצה, אינו על מצחו אינו מרצה. יומא ז':

ואע"פ דביוהכ"פ אין כהן גדול נושא כלל הציץ משום דאינו נכנס לפני ולפנים בבגדי זהב, כפי שיתבאר לפנינו בפי' תשא בפסוק ויעשו להם אלהי זהב, ובכ"ז גם אז הציץ מרצה אם בא הקרבן בטומאה, שאני יוהכ"פ דכל היום מקריבין קרבנות צבור, וקרבות צבור אין צריכין לרצויי ציץ, וכדאיתא בסוגיא. תורה תמימה.

³⁸ לא היה כתבו שוקע אלא בולט כדנרי זהב, ולא כדנרי זהב, שבדנרי זהב מגוואי (והוי חק טוחות, שמכה בחותם מבפנים הדינר על סביב הצורה מהצד שהיא בולטת) והכא בציץ, מאבראי (מכה מהצד האחורי המונח על המצח ומבליט את האותיות כלפי חוץ לצד הרואים). גיטין כ':.

³⁹ קדש לה'. תניא, הציץ כמין טס של זהב ורוחב שתי אצבעות ומוקף מאוזן לאוזן וכתוב עליו בב' שיטין י"ה מלמעלה וקודש למ"ד מלמטה, ואמר ר' אלעזר ב"ר יוסי, אני ראיתיו ברומי וכתוב עליו קודש לה' בשיטה אחת. שבת ס"ג:

⁴⁰ תניא, כיפה של צמר היתה מונחת בראש כהן גדול ועליה ציץ נתון, לקיים מה שנאמר ושמת אותו על פתיל תכלת. חולין קל"ח.

ולא לרמון. שאין הקול יוצא אלא מהמתכות ולא מהצמר. ועוד יראה לי דס"ל לת"ק כפירש"י בפי' החומש דמפרש פעמוני זהב זגים עם ענבלים שבתוכן ולא שבא על ידי הקשה ברמון כלל. [*וכבר הזכיר הרא"ם שכן פירשו הרמב"ם והסמ"ג. והוכיח שכן הוא כפירושם מברייתא דמסכת זבחים פרק המזבח [דף פ"ח]. תוספות יום טוב מסכת קינים פרק ג' משנה ו'.

³⁶ ועשית ציץ. שם ציץ נגזר מן 'מציץ מן החרכים', אשר יורה על עצימת עין במקצת כדי לראות הדבר היטב עד שלא נשאר התגלות העין רק במקצת, וממנו נגזר שם ציץ של בגדי כהונה, והיינו טס המונח בגובה הראש שהכל מסתכלין בו (שו"א-בלעך). כ"כ רש"י. ויותר יתכן לומר, כי לא על הסתכלות הגשמית נקרא ציץ רק על שם ההסתכלות הרוחנית המחשבי, אשר הכה"ג מוזהר עליו ביותר בנושאו נזר שם אלקיו על ראשו, שלא יסיח דעתו לשום דבר בעולם כ"א לדברים קדושים אלוהיים. ובמכילתא דרשב"י (ויקהל ד' רי"ח) אתוון דרזא דשמא קדישא דהו גליפין על ציצא הו נהרין ובלטין ונצצין, כל מאן דהוה מסתכל בההוא נציצו דאתוון אנפוי נפלין מאימתא מכסיף בעובדוי והוה אתבר לביה לאתכנעא מקמיה מאריה, ובדין ציצא מכפר עליה. הכתב והקבלה.

בלבישת הציץ הוא מכפר על קרבנות שהוקרבו בטומאה⁴¹, ואף כשאין הוא על מצחו, תמיד הוא מכפר⁴².

הכתונת (כ"ח, ל"ט – מ')

⁴³הכתונת עשויה כולה פשתן, ארוגה משבצות-משבצות וסגורה מכל עבריה וניתן ללבושה רק דרך בית הצוואר. את הכתונת לבש הכהן על גופו, חגר אותה באבנט ועליה לבש את המעיל ואת האפוד.

המצנפת לכהן גדול ומגבעת לכהן הדיוט (כ"ח, מ')

הכהן הגדול חבש על ראשו מצנפת עשויה פשתן. המצנפת כמין פס ארוך, אורכה שש-עשרה אמה, והכהן מסובבה סביב ראשו עד שמתקבלת צורת מצנפת⁴⁴.

אפשר שילבש לכל אחד שתי כתונות דהוי יתור בגדים. ונראה דכאן משום דמסתברא טעמא היו עושין להם שתי כותנות משום דהכהנים צריכין לשתי בגדים האחת לעבודת הבקר להרמת הדשן ובגדים לעבודת התמידין כמו שפירשו על ולבש בגדים אחרים פחותין, לכן היו עושין להם שני חלפות בגדים וברור. משך חכמה.

⁴⁴ ושמת המצנפת על ראשו. תני, שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם היה מניח תפלין. זבחים י"ח.

הכל חייבים בתפילין כהנים לויים וישראלים, פשיטא, כהנים אצטריכא ליה סלקא דעתך אמינא הואיל דכתיב וקשרתם לאות על ידך וגו' כל שישנו במצוה דיד איתיה במצוה דראש והני כהנים הואיל וליתנהו במצוה דיד דכתיב ילבש על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין בשרו אימא במצוה דראש נמי לא ליחייבו קמ"ל דלא מעכבי אהדדי, דתנן תפלה של יד אינה מעכבת של ראש ושל ראש אינה מעכבת של יד. ומאי שנא דיד דכתיב ילבש שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין בשרו, דראש נמי הכתיב ושמת המצנפת על ראשו, תנא שערו היה

⁴¹ ונשא אהרן את עון. איזה עון הוא נושא, אם עון פיגול, הרי נאמר בו (בפרשת צו) 'לא יחשב', אם עון נותר, הרי נאמר בו (שם) 'לא ירצה', אם עון יוצא, הרי נאמר כאן 'לרצון להם לפני ה', עון דלפני ה' אין, עון דיוצא לא, אם עון שמאל, הרי נאמר כאן 'ונשא אהרן את עון הקדשים', ולא עון המקדשים, אם עון בעל מום, הרי נאמר בו (בפרשת אמור) 'לא ירצה כי לא לרצון יהיה לכם', הא אינו נושא אלא עון טומאה. מנחות כ"ה.

⁴² והיה על מצחו תמיד. אי אפשר לומר שיהא על מצחו תמיד, שהרי אינו עליו אלא בשעת העבודה, אלא תמיד לרצות להם אפלו אינו על מצחו – שלא היה כהן גדול עובד באותה שעה, ולדברי האומר עודהו על מצחו מכפר ומרצה, ואם לאו אינו מרצה, נדרש על מצחו תמיד, מלמד שממשמש בו בעודו על מצחו, שלא יסיח דעתו ממנו. רש"י

⁴³ ת"ר ולבני אהרן תעשה כתונות, שתי כתונות לכל אחד ואחד. תלמוד ירושלמי מסכת יומא פרק ג' הלכה ו'.

ולבני אהרן תעשה כתונות. בירושלמי יומא פ"ג רבנן אמרי שני כתונות לכל אחד ואחד כו'. לפ"ז הלא בפקודי כתוב והלבשתם כתונות וזה אי

גם לכהן ההדיוט כובע דומה, אלא שהוא הקיף בו את ראשו בצורת מגבעת⁴⁵.

האבנט (כ"ח, מ')

האבנט אף הוא ארוך מאד⁴⁶.

ופרשו בשם ר' נחמיה: "רוקם" מעשה מחט ופרצוף רקום מצד אחד (יומא ע"ב: וכך הביא הרמב"ם שם הל' א', ב', ט"ו).

בעשיית האבנט היו ארבעה מיני חוטים: פשתן שש, צמר תכלת, ארגמן ותולעת שני, כל מין היה כפול ששה, נמצא שהיה ארוג ב- 24 חוטים (יומא שם).

הרלב"ג אומר שהאבנט של כהן הדיוט היה ממין אחד של צמר, ואילו תוס' בשבת כ"א, ד"ה שמחת, מוכיח שאבנט של כהן הדיוט היו בו שלש מיני צמר והיה הפשתן בטל בארבעה בשאר המינים.

רבין אמר: אבנטו של כ"ג ביוה"כ של בוץ, ובשאר ימות השנה של כלאים (מד' מינים ובתוכם שש שהוא פשתן).

יש מחלוקת באבנטו של כהן הדיוט: **רבי אומר** שהיה של כלאים, ור' אלעזר בר שמעון אומר של בוץ. יומא י"ב:

הרמב"ם פוסק כרבי: בגדי כהונה מותר ליהנות מהם גם שלא בשעת עבודה חוץ מן האבנט מפני שהוא שעטנו שאסור לכהן הדיוט ללבשו שלא בשעת עבודה (רמב"ם שם). והראב"ד אומר שהיה מותר ללובשו במקדש כל היום גם שלא בשעת עבודה.

נראה בין ציץ למצנפת ששם היה מניח תפילין. ילקוט שמעוני.

⁴⁵ **ועשית להם אבנטים ומגבעות** פירש"י היא מגבעת היא מצנפת, אך של כהן הדיוט קרוי מגבעה ושל כה"ג קרויה מצנפת, וקטנה היא מן המגבעה כדי להניח מקום פנוי לתפילין בין הציץ למצנפת. חזקוני.

⁴⁶ לדברי ר' לוי היה אורך האבנט הכהן ל"ב אמה והיה מעקמו (מסבבו) לכאן ולכאן. תלמוד ירושלמי מסכת יומא פרק ז' הלכה ח'. רחבו כמו שלוש אצבעות, מקיפו ומחזירו, כרך על גבי כרך. רמב"ם הלכות כלי המקדש פ"ח, י"ט.

וחגרת אותם אבנט. ובעשיה כתיב (פרשת צו) 'ויחגר אותו באבנט', הא כיצד, אלא לעולם אהרן קודם לבניו, ומאי וחגרת אותם, הא קמ"ל דאבנטו של כהן גדול זהו אבנטו של כהן הדיוט. יומא ו'.

יש חילוקי דעות אם אבנטו של כהן גדול היה דומה באריגתו לאבנטו של כהן הדיוט או שונה ממנו. מן הכתובים נראה שהיה שונה ברקמתו, **בבגדי אהרן** כתוב, 'ואבנט תעשה מעשה רוקם' (שמות כ"ח, ל"ט), **ובבגדי בני אהרן** כתוב 'ועשית להם אבנטים' (שם פסוק מ').

המכנסיים⁴⁷ (כ"ח, מ"ב)

את המכנסיים ארגו מבד⁴⁸ של חוטי פשתן. הכהן לבש את המכנסיים למעלה מטבורו, קרוב ללב, והם הגיעו עד ברכיו.

קידוש הכהנים (כ"ט, א' – ל"ה)

אהרן ובניו הכהנים נבחרו על-ידי הקב"ה לשרת במשכן, וגם אחר-כך בבית המקדש העתיד להבנות בארץ ישראל, יהיו הכהנים, צאצאיו של אהרן משבט לוי, הממונים על העבודה במקדש.

לא זכר המכנסים, מפני שאין זה מלבוש רק לכסות בשר הערוה. לא כמו שפירש הרמב"ן (פסוק ל"ה) דלא הוצרך להזכיר, מפני שכבר הזהיר על המכנסים וענש עליו – בודאי ילביש אותם, אם כן למה זכר מעיל (להלן כ"ט, ה'), שגם כן הזהיר עליו (פסוק ל"ה), וחזר וזכרו אצל מעשה הלבשה. גור אריה.

ועשה להם מכנסי בד. קשה למה איחר מצות המכנסים, ויש לומר לצד שאמר והלבשת אותם את אהרן לזה איחר המכנסים לומר שאינו חוזר עליו מצות והלבשת וגו'. ואין לומר שיכוין לומר שתהיה לבישתם באחרונה שהרי אמר הכתוב במקום אחר (ויקרא ט"ז, ד') ומכנסי בד יהיו על בשרו, ודרשו ביומא (כ"ג:) שלא יהיה דבר קודם למכנסים אלא ודאי לטעם שכתבנו. אור החיים.

⁴⁸ **מכנסי בד. ת"ר, בד – שיהיו של בוץ, בד – שיהיו חדשים, בד – שיהיו שזורים, בד – שיהא חוטן כפול ששה, בד – שלא ילבש של חול עמהן.** זבחים י"ח:

⁴⁷ **ומכנסים כתובים למטה בפרשה.** נראה לי מה שלא כלל את המכנסים עם שאר הבגדים, מפני שאין דומה מכנסים לשאר בגדים, כי מכנסים אינו מלבוש לכבוד, רק הוא לכסות הערוה (פסוק מ"ב), ושאר מלבושים כולם כבוד הגוף הם, והרי המכנסים אינם רק להסיר הגנאי, והערוה לכסות, ושאר בגדים הם "לכבוד ולתפארת" (פסוק ב'), לכך נאמר אצל הבגדים "לכבוד ולתפארת", ולא נאמר 'והלבשתם' על המכנסים, מפני שהלבוש נקרא אותו שאדם לובש בהם לכבוד ולתפארת, ובכל מקום לא יחבר המכנסים עם שאר מלבושי כבוד, שאינו דומה ואינו שוה להם. ויראה שזהו דעת רז"ל בסנהדרין פ"ג: שלא רצו ללמוד מחוסר בגדים במיתה מן "והיו על אהרן ועל בניו בבואם אל אוהל מועד" (פסוק מ"ג), ולומר כי "והיו על אהרן" קאי על הבגדים, שאם כן היה הכתוב כולל המכנסים עם שאר מלבושי כבוד. וכן לקמן (כ"ט, ה') הזכיר הלבשה "ולקחת את הבגדים והלבשת וגו'",

אולם כדי לקדשם בפועל לעבודה זו מצווה ה' לעשות כמה דברים: להקריב קרבנות ומנחות מיוחדים⁴⁹ ולאכול⁵⁰ הקדשים⁵¹, ואסור לזר לאכלם והנותר ישרף באש.

וכן יש להלבישם בבגדי הכהונה, יציקת שמן מיוחד הנקרא 'שמן המשחה' על ראשם. כל זאת יש לעשותם⁵² שבעה ימים מיום הקמת המשכן, ואז תהיה קדושתם מושלמת לצורך עבודת ה'.

קידוש המזבח והשראת השכינה (כ"ט, ל"ו – מ"ו)

גם את המזבח המיועד להקרבת הקרבנות יש לקדש על ידי⁵³ הקרבת הקרבנות המיוחדים ובמשיחתו בשמן המשחה במשך שבעה ימים, בזה המזבח נעשה לקדוש ומוכשר להקרבה תמידית⁵⁴ של הקרבנות⁵⁵.

יאכל, כל היכא דקרינן ביה יאכלו אותם קרינן ביה זר לא יאכל, וכל היכא דלא קרינן ביה ואכלו אותם לא קרינן ביה זר לא יאכל. מכות י"ח:

⁵¹ ואכלו אותם אשר כפר בהם. מלמד שכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים. פסחים נט:

⁵² ועשית לאהרן ולבניו ככה. תניא, ר' יוחנן אומר, מלואים – כל הכתוב בהן מעכב, מאי טעמא, א"ר יצחק בר ביסנא, אמר קרא, ועשית לאהרן ולבניו ככה, ככה עכובא הוא. יומא ה'.

⁵³ וזה אשר תעשה. תניא, יש אומרים הלכות שחיטה היו קשים לו למשה עד שהראה לו הקב"ה באצבע, שנאמר וזה אשר תעשה על המזבח. מנחות כ"ט.

⁵⁴ ואת הכבש השני. ת"ר, ואת הכבש השני תעשה בין הערבים, שני בין הערבים ולא ראשון בין הערבים, מכאן שאם לא הקריבו כבש בבקר לא יקריבו בין הערבים. מנחות נ'.

⁵⁵ כל הנוגע במזבח. אין לי אלא במזבח, בכבש מניין ת"ל (פרשת פקודי) וקדשת את המזבח, בכלי שרת מניין, ת"ל (פרשת כי תשא) 'כל הנוגע בהם יקדש'. זבחים פ"ז.

⁴⁹ וזה הדבר. אמר ר' ענני בר ששון, למה נסמכה פרשת קרבנות לפרשת בגדי כהונה, לומר לך מה קרבנות מכפרים אף בגדי כהונה מכפרים. כתונת מכפרת על שפיכות דמים, שנאמר (בפרשת וישב) 'וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתונת בדם'. מכנסים מכפרין על גילוי עריות, שנאמר (לעיל כ"ד, מ"ב) 'ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה'. מצנפת מכפרת על גסי הרוח, יבא דבר שבגובה ויכפר על גובה. אבנט מכפר על הרהור הלב – אהיכי דאיתי' (שהיו חוגרים כנגד אצילי ידיהם דהיינו כנגד הלב, ועיין תוס' ערכין ט"ו:). חושן מכפר על הדינין, שנאמר 'ועשית חשן משפט'. אפוד מכפר על עבודת כוכבים, שנאמר (הושע ג', ד') 'אין אפוד ותרפים'. מעיל מכפר על לשון הרע, יבא דבר שבקול ויכפר על קול רע. ציץ מכפר על עזרות פנים, בציץ כתיב 'והיה על מצח אהרן', ובעזות פנים כתיב (ירמיהו ג', ג') 'ומצח אשה זונה היה לך'. זבחים פ"ח: ע"ע ערכין ט"ז.

⁵⁰ זר לא יאכל. אמר רב גידל אמר רב, זר שאכל מחטאת ואשם לפני זריקה פטור, דאמר קרא ואכלו אותם אשר כפר בהם זר לא

הקב"ה מבטיח, כי לאחר כל ההכנות האלו ישרה את שכינתו במשכן, ובאמצעותו תהיה השכינה הקדושה⁵⁶ על כל בני ישראל⁵⁷.

מזבח הקטורת – מזבח הזהב (ל', א' – י')

בנוסף למזבח העולה – מזבח הנחושת, שעמד בחצר המשכן להקרבת הקרבנות, היה בתוך ההיכל⁵⁸ מזבח קטן יותר מצופה זהב⁵⁹, שנועד להקטרת הקטורת⁶⁰.

⁵⁹ וצפית אותו זהב טהור וגו'. כל הכלים שהיו במקדש טעונים טבילה חוץ ממזבח הזהב ומזבח הנחושת כפני שהן כקרקע. מזבח הזהב דכתיב וצפית אותו זהב וגו', התורה קראתו קרקע, ומזבח הנחושת – נאמר בו 'רבוע יהיה' (בפרשת תרומה) ונאמר במזבח הזהב 'רבוע יהיה' מה זה קרקע אף זה קרקע. תלמוד ירושלמי מסכת חגיגה פרק ג' הלכה ח'.

מ"ש התורה קראו קרקע סמך גם על סוף הפסוק את גגו ואת קירותיו וגו', משמע שאחר שנגמר מלאכתו מעצי שטים לגמרי הגג והקירות וקבעו בארץ ציפה אותו זהב, וא"כ הצפוי על המחובר לקרקע היה והרי הוא כקרקע, והיינו דקאמר התורה קראה אותו קרקע, כלומר, למדנו מן הכתוב שהוא כקרקע. תורה תמימה.

⁶⁰ יש לעיין, למה פרשת מזבח הקטרת נאמר בסוף פרשת תצוה ולא בתרומה, וכן פרשת הכיור נאמר בכי תשא. וי"ל, משום דאמרין בזבחים נ"ט. מזבח שנעקר מקטירין קטורת במקומו, וגבי כיור אמרו (שם כ"א:) בכל הכלים מקדשין, א"כ דברים אלו אין מעכבין במעשה ההקדשה רק למצוה בעלמא, ולכן אין מקומו בפרשת תרומה, [מיהו בירושלמי שקלים (פרק ד' הלכה ב') אמרו, הכיור והכן מעכבין, אבל הגר"א הגי' שם, ע"ש. ועיין ירושלמי יומא פ"ד ה"ה, וצ"ע. טעמא דקרא.

⁵⁶ ונקדש בכבודי. אל תקרא בכבודי אלא במכובדי, ודבר זה אמר הקב"ה למשה ולא ידע מי הוא עד שמתו בני אהרן, אמר ליה משה לאהרן, אהרן אחי, לא מתו בניך אלא להקדיש שמו של הקב"ה. זבחים קט"ו:

⁵⁷ ונעדתני שמה. אתוועד עמם בדבור, כמלך הקובע מקום מועד לדבר עם עבדיו שם. רש"י.

⁵⁸ ועשית מזבח. א"ר אלעזר, מזבח – מזיח, מזין, מחבב, מכפר. כתובות י':

מזיח - גזירות רעות מעל ישראל. מזין – שהעולם ניזון בזכות קרבנות שבאים מן המזון וגורמים לו ברכה, ומחבב את ישראל לאביהם שבשמים, ומכפר עונותיהם.

וכל זה דריש בדרך נוטריקון משם מזבח, אמנם כבר הראנו לדעת כמה פעמים כי בדרשות כאלו שבגמרא על הרוב יש להם לתז"ל איזה דיוק והערה באותו הלשון שאינו מתישב לפי פשוטו משום דאל"ה מה מכריחו לדרוש, וכאן לא נתבאר מה קשה להו לחז"ל בשם מזבח אשר שרשו משם זבח ונקרא כן על שם שזובחין עליו, והוא כמו השם משכן, מקדש וכדומה. וי"ל דעיקר הדרש מוסב על שם מזבח הזהב שעליו היו רק מקטירין קטורת ותו לא, ולפי"ז קשה מאי שייך לקראו מזבח אחרי שאין לו כל יחס ושייכות לזבחים, אלא הו"ל לקראו בשם מקטר, ועי"ז דריש אותו בנוטריקון ע"ש המעלות והסגולות שיש לו, כדמפרש. תורה תמימה.

מזבח זה יש לעשותו מעצי שיטים, שטחו רבוע - אמה על אמה⁶¹, וגובהו שתי אמות. כאמור המזבח צופה זהב טהור, ועליו זר וטבעות⁶² להכניס בהם את הבדים לנשיאתו בעת מסעות בני ישראל.

היכי עברו תרי גברי באמה חדא, והלא גבי הארון הוצרכו לפרש שהיו הטבעות קבועין לרחבו כדי שיהיו הנושאים עומדין לארכו, כי ברחבו לא מצו קיימי, דלא הוי אלא אמתא ופלגא, וכ"ש גבי מזבח דלא הוי אלא אמה. וצ"ל, דהכא לא היו נושאים אותו כי אם ב' בני אדם אחד לכל צד, והוא היה עומד בין שני הבדים ושני ראשי הבדים בין שתי כתפיו. דעת זקנים.

⁶¹ **אמה ארכו.** באמת בת חמשה טפחים, כמ"ש בעירובין (דף ד') ובמנחות (דף צ"ז), וה"ה שכן היו אמתים קומתו, וזה מבואר ממ"ש ר' יוסי בזבחים (דף נ"ט ע"ב) שהיה גבהו פי שנים כארכו, והגובה היה עם הקרנות כמו במזבח הנחושת. מלבי"ם.

⁶² **על שני צדיו.** פירש רש"י שני זוויותיו אשר בשני צידיו, ולכאורה היינו ארבע טבעות, שצריך שנים לכל צד. ותימה, שהרי מזבח זה לא היה כי אם אמה ארכו ואמה רחבו, וא"כ

פעמיים בכל יום⁶³, בבוקר מוקדם⁶⁴ ובערב בזמן הדלקת נרות המנורה⁶⁵, הקטיר הכהן⁶⁶ קטורת העשויה משחיקת סממנים (עשבים שונים), על גבי מזבח זה⁶⁷. ואסור

⁶³ הרמב"ם זכרוננו לברכה ימנה קטורת של שחרית ושל ערבית מצוה אחת, והרמב"ן זכרוננו לברכה כתב (בסוף ספר המצוות) שהן נמנות שתיים. ספר החינוך מצוה ק"ג.

⁶⁴ בבקר בבקר. **הקטורת קודמת לאברים, דתניא, יוקדם דבר שנאמר בו 'בבקר בבקר' לדבר שלא נאמר בו אלא בקר אחד בלבד.** פסחים נ"ט.

אין הקטורת קודמת לכל מעשה התמיד אלא רק להעלאת האברים על המזבח, אבל השחיטה והזריקה קודם לקטורת משום שמעלה יתרה יש לדם שהוא עיקר המכפר כמש"כ בפרשת אחרי מות 'כי הדם הוא בנפש יכפר'.

והקטיר. מדבר בעת החינוך, שהלכה היא שיחנך מזבח הזהב בקטורת של בין הערבים בעת הדלקת הנרות, ואמר (לקמן מ', כ"ד – כ"ז) 'וישם את המנורה ויעל הנרות וישם את מזבח הזהב ויקטיר עליו קטרת', והמשכן הוקם ביום, ובין הערבים חנכו את המנורה בנרות ואת המזבח בקטרת, כמ"ש במנחות (דף נ'), וכן אמר פה **והקטיר עליו אהרן קטרת סמים**, ר"ל בין הערבים יחנכו בקטורת, כי משה עמד במקום אהרן, ועל זה בא אתנחתא, ומאז בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות יקטירנה, וזה יהיה קטורת תמיד. מלבי"ם.

⁶⁵ **ובהעלת אהרן וגו'.** מאי ובהעלות אהרן את הנרות יקטירנה, אילימא ברישא מדליק נרות והדר מקטיר קטורת, והתניא (שמות כ"ז,

כ"א) 'יערך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר', אין לך עבודה שכשרה מערב עד בקר אלא זו בלבד. אלא הכי קאמר רחמנא, בעידן הדלקה תהא מקטיר קטורת. יומא ט"ו.

באמת קטורת קודמת לנרות, רק בעין שבשעת הדלקת הנרות עדיין הקטורת נקטרת שלא תגמר הקטרת עד הדלקת הנרות.

⁶⁶ **והקטיר עליו אהרן.** צ"ל דאהרן לאו דוקא, שהרי הקטרת כשרה בכהן הדיוט, כדאמרינן פרק 'אמר להם הממונה', חדשים לקטורת עמדו והפיסו. ועוד מדכתיב 'ובהעלות אהרן וגו' יקטירנה', מדתלה קטורת בנרות א"כ כל הכשר להדלקת נרות כשר לקטורת, ובנרות כתיב יערוך אותו אהרן ובניו. ועוד י"ל, דמ'ובהעלות' לאו דוקא, דהא כתיב 'יערוך אותו אהרן ובניו', במקום אחר, הכי נמי 'והקטיר עליו אהרן' לאו דוקא. דעת זקנים.

⁶⁷ משרשי מצוה זו. גם כן להגדיל כבוד הבית ולהיות מעלתו ומוראו על פני כל אדם. ואי אפשר להגדיל דבר בלב בני אדם ומחשבתו, רק בדברים שהוא חושב אותם לגדלה וימצא בהם תענוג ושמחה. וידוע כי ענין הריח הטוב הוא דבר שנפש אדם נהנית בו ומתאוה אליו ומושך הלב הרבה. וריח הקטרת היה הטוב שאפשר לעשות על ידי אדם, עד שאמרו זיכרונם לברכה בפרק אמר להם הממנה (תמיד פ"ג מ"ח) כי מריחו היו מריחין בו בשעת הקטרה מריחו עד ירושלים. ספר החינוך מצוה ק"ג.

להקטיר ולהקריב שום דבר זולת הקטורת⁶⁸, וכשמו 'מזבח'⁶⁹ מקטר קטורת⁷⁰. שמזבח הפנימי קודש קדשים הוא לה⁷¹.

⁶⁸ כבר כתבנו למעלה (בשרשי מצוה צ"ה) תשובה לשואל על צד הפשט על ענין מצות בנין בית הקדוש לאל ברוך הוא, וענין היות שם כלים יקרים לעבודה ושלחן ומנורה. ואחרי זאת אין ליגע מחשבתנו במה שאינו צריך ולחפש טעם למה יצוה האל לבל נקטיר במזבח הזהב קטורת זרה, שאם כן יחייבנו לחפש למה צוה אותנו להיות נרות המנורה שבעה ולא שמונה. ואל הפרטים אין חקר לנו ולא תשיג בהן המחשבה לעולם. ואם תלחצני להשיב בפרטים על כל פנים, אומר על צד הפשט, אם לא שהקבלה תכריח לפי דברי רבותינו זכרונם לברכה הקדושים המקבלים שלא יהיה בפרטים טעם אחר, אלא נאמר שאחר שנתחייבו לבנות בית ולעשות כלים נצטוו בהם על צד אחד מן הצדדין, ובא בהן אחד מן החשבונות שאי אפשר למעשה בלתי אחד מהן. ואולם אחר שנצטוו בהן באה הצוואה עליהן לעשות במצוה דרך קבע לעולם, ולא נוסף ולא נגרע כי התוספת והגרוע במכון בשלימות קלקול, וכל מצותיו ברוך הוא שלמות ותמימות. ואולם שמעתי כי יש למקבלים בכל אחד מן הפרטים טעמים נפלאים וסודות עמוקים. ספר החינוך מצוה ק"ד.

לא תעלו עליו קטורת זרה. היינו קטורת נדבה, וממה שכתוב 'לא תעלו' בלשון רבים, היינו אף צבור לא יקריבו נדבה, כמ"ש במנחות שם, **ונסך**, להזהיר אף על הנסכים. וצ"ע שמוני המצות לא חשבו לאו זה בפני עצמו אחר שבאו שני לאוין, 'לא תעלו' ו'לא תסכו'. מלבי"ם.

⁶⁹ **מזבח.** שם 'מזבח' הונח על שם הזבחים שמקריבין עליו, אמנם בזה כתיב 'לא תעלו עליו עולה ומנחה ונסך', דאינו מיוחד רק לקטורת, מ"מ על שהיו מכפרין עליו במתן

דמים מן הפר והשעיר של יום הכיפורים, נקרא ג"כ מזבח. הכתב והקבלה.
⁷⁰ **מזבח מקטר קטרת.** שיספיק בו מעט אש לקטורת בלבד, ולא יצטרך להיות חלול ולמלאותו באדמה, כמו שהוצרך למזבח העולה לעשות האש תמיד על האדמה. אבל היה האש בזה המזבח, על ציפוי שהיה של זהב, ובהיות האש מועט לא הספיק לשרוף את גרם המזבח שהיה של עץ. ולא הוזכר זה המזבח עם שאר הכלים בפרשת תרומה, כי לא היתה הכונה בו להשכין הא-ל יתברך בתוכנו, כמו שהיה העניין בשאר הכלים, כאמרו 'ושכנתי בתוכם', 'ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו', גם לא היה עניינו להוריד מראה כבודו בבית, כענין מעשה הקרבנות, כאמרו 'ונועדתי שמה לבני ישראל', וכן העיד משה רבינו באמרו 'זה הדבר אשר צוה ה' תעשו, וירא אליכם כבוד השם'. אבל היה ענין זה המזבח לכבד את הא-ל יתברך אחרי בואו לקבל ברצון עבודת עמו בקרבנות הבוקר והערב, ולשחר פניו במנחת קטורת, על דרך 'הבו לה' כבוד שמו, שאו מנחה ובאו לפניו'. ספורנו.

⁷¹ **קדש קדשים הוא לה'.** שמקדש הנוגע בו עוד יותר ממזבח החיצון שאינו מקדש אלא הראוי לו, משא"כ שלחן והמזבח הפנימי מקדש בין ראוי לו בין שאינו ראוי לו, ככל כלי שרת. העמק דבר.

קדש קדשים הוא לה'. במזבח הקטרת כתיב קדש קדשים הוא לה', ובשום כלי לא כתיב כך. ואולי משום שהדם שהזה על מזבח הקטרת (דהיינו ביוה"כ) נכנס כולו לקודש הקדשים, לכך נקרא גם הוא קדש קדשים, וגם גבי אהרן כתיב 'ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים',

פעם אחת בשנה⁷², ביום הכפורים⁷³, נותן הכהן גדול מהדם של הפר והשעיר של יום הכיפורים על קרנות המזבח הפנימי.

בנתינת דם זה מכפר על טומאת מקדש וקדשיו.

בפרשה ק"א פסוקים, מיכאל"ל סימן

משום שהי' נכנס ג"כ ביוה"כ לקודש הקדשים, וכן גבי קטורת בפרשת כי תשא מהאי טעמא, מיהו במילואים כתיב גם במזבח החיצון יוהיה המזבח קדש קדשים', ושמא רק על ימי המילואים נאמר, כדמשמע קראי. וכמשי"כ בפי' תשא גבי שמן המשחה, על כל כלי אהל מועד, וצ"ע. והעירוני דבפרשת פקודי (מ', י') נאמר גם על מזבח החיצון. טעמא דקרא.

⁷² אחת בשנה. **אחת – כפרה אחת מכפר ואינו מכפר שתי כפרות. אחת בשנה כפרה זו לא תהא אלא אחת בשנה.** שבועות ח':

⁷³ **וכפר אחת בשנה.** ביוה"כ. **מדם חטאת הכפורים.** דמו של פר ושעיר. ומה שכפל אחת בשנה יכפר, בארתי בפירוש הספרא (אחרי סימן פ"ד), וע"ד הדרוש ר"ל, שאהרן היה השורש והמקור לכלל הכהונה עד סוף כל

הדורות, כי כל זרע אהרן זכו בכהונה בזכותו, ומעשה הכהן גדול ביום הכיפורים נקרא ע"ש אהרן, כמ"ש בזאת יבא אהרן אל הקדש וכן תמיד, כי כל הכהנים הגדולים אחריו יכנסו מכוחו ומזכותו, על זה פירש מ"ש **וכפר אהרן על קרנותיו.** ר"ל, שכל כהן המכפר נקרא ע"ש אהרן, ופירוש הטעם כי **מדם חטאת הכפורים אחת בשנה יכפר עליו לדורותיכם.** שכפרת אהרן ימשך לדורות עולמים, יען כי **קדש קדשים הוא.** ר"ל אהרן הוא קודש קדשים, כמ"ש (דברי הימים א' כ"ג, י"ג) 'ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים', וע"כ הוא המסבב הכפרה לדורות על ידי העבודה שעבד בהיכל ביום הכיפורים הראשון, שזה נשאר להיות צינור ומשפיע את הכפרות שיהיו לדורות. מלבי"ם.

פרשת זכור

מחיית עמלק (כ"ה, י"ז – י"ט)

התורה מזכירה ומציינת את חטאו של העם העמלקי שנטפל לישראל בדרך בצאתם ממצריים. התורה מצווה לזכור זאת בפה⁷⁴, ושלא נשכח מעשה עמלק שעשה עם אבותינו בצאתם ממצרים, ובעת הכושר להכרית את זכרו של עמלק.

⁷⁴ זכור. תניא, אי זכור, יכול בלב, כשהוא אומר (פ' י"ט) לא תשכח הרי שכחת הלב אמירה, הא מה אני מקיים זכור – בפה. מגילה י"ח.

ביאור הענין דמדייק כפל לשון, 'זכור' – 'לא תשכח', דהיינו הך, וגם קשה ליה בכלל ענין הצווי על השכחה, כי איך שייך לצוות על החוש, ומה יעשה אדם שהוא שכחן בטבע, לכן דריש שיעשה לו דבר לאות וסימן, וע"י זה ממילא לא ישכח.

והנה אופן הזכירה כאן הוא הקריאה בתורה פרשה זו שלפנינו, והיה בהניח ה' אלהיך לך וגו' מחה וגו', ועל פי יסוד דרשה זו מבואר ומקובל בפוסקים שקריאת פרשת זכור היא מדאורייתא.

ושיעור זמן שכחה מבואר בברכות נ"ח: שהוא י"ב חודש, ומטעם זה הוקבע לקרות פרשת

זכור אחת בשנה, בשבת שקודם פורים, ומטעם זה קיי"ל שסתם יאוש בעלים באבדה הוי לאחר י"ב חודש, וכן קיי"ל שמטעם זה המת משתכח מן הלב לאחר י"ב חודש, משום דכתיב שנשכחתי כמת מלבש, ושיעור שכחה י"ב חודש.

ונראה לכאורה, כי לפי סידור קריאתנו בתורה להשלים התורה בכל שנה, וממילא קוראים אחת בשנה פרשה זו, שוב אין חיוב דאורייתא בקריאת פרשה זו בשבת שלפני פורים, אחרי שכבר נזכרה במשך י"ב חודש, וחיוב זה מדאורייתא שייך רק במנהג נהרדעא שמסיימין התורה אחת לשלש שנים (קדושין ל"א). או למי שלא קרא בפרשה זו בסדר השבוע, או בשנה מעוברת.

הפטרת פרשת זכור

(שמואל א' ט"ו, ב')

שמואל הנביא מצוה את שאול המלך בנבואה, לצאת למלחמה בעמלק ולנקום נקמת ה' על שקפץ ונלחם בישראל בצאתם ממצרים.

הצווי לשאול היה להכרית כל זרע עמלק ולאבד את כל שללם, שלא ישאר זכר מהם בעולם.

שאול יוצא למלחמה ומכה את כל עם עמלק, אולם שאול והעם חומלים על אגג מלך עמלק ומותירים אותם בחיים, וגם מותירים את כל הבהמות המובחרות שהעלו בשללם על מנת להקריב מהם קרבן לה'.

שמואל הנביא מקבל נבואה מאת ה' כי הוא ניחם על מלכות שאול, כי הפר את ציווי לבלתי השאיר מזרע עמלק ומשללו. אך שאול מצדיק עצמו שהעם חמד הבהמות אבל לא עבור עצמם אלא להקריבם לה'.

שמואל אינו מקבל דבריו ומודיעו שמאס ה' אותו מהיות מלך ועתיד הוא להעבירו ממלכותו.

כאשר ראה שאול שטעה, ביקש משמואל שיבוא עמו לפני העם, כי חפץ להשתחוות לפני ה' ולבקש סליחה וכפרה, אך שמואל מסרב והולך, שאול תופס בבגדו על מנת לעכבו, מעילו של שמואל נקרע, אומר לו שמואל שזה אות שמלכותו נקרעה ממנו, ועתידה להינתן לרעהו הטוב ממנו.

בסיום הדברים מבקש שמואל שיביאו לפניו את אגג לקיים מצות ה', והוא הרגו בחרב.

ניסאים נפרשת תמיד

דברי תורה בפרשת תצוה

וַאֲתָה תְצַוֶּה | אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ פְּתִית לַמָּאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד: שְׁמוֹת כ"ז, כ'.

וקשה, שהיה לכתוב וידבר ה' אל משה צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך וכו', כמו שנאמר בפרשת אמור (ויקרא כ"ד, ב') על אותו המצוה עצמה.

וכבר עמדו המפרשים ודברו בזה, מה שלא נזכר שמו של משה רבינו בפרשה זאת.

ויש לומר הטעם, משום שז' באדר נופל תמיד בפרשת תצוה (רק פעמים רחוקות יקרה שפרשת תצוה נופל אחר ז' באדר), והשם יתברך הצופה ומביט עד סוף כל הדורות, ידע מראש כי בז' באדר יסתלק משה רבינו ע"ה, לזאת לא זכר שמו בפרשה הזאת, לרמוז על זה.

בפרשת השבוע יש ק"א פסוקים, והסימן הוא מיכאל"ל, והטעם, מפני שהנעלם מהשם מ"ש"ה' הוא ק"א, דהיינו, הנסתר מהאות מ"ס הוא גם כן מ', היינו ארבעים. הנסתר מהאות ש"ן הוא י"ן, היינו ששים. והנסתר מהאות ה"א הוא א'. ובסך הכל הם מאה ואחד. לרמז, שאף על פי שהחיצוניות של משה רבינו ע"ה, דהיינו הגשמיות שלו, שהוא גופו הקדוש, נעדר מאתנו, מכל מקום הפנימיות שלו דהיינו הרוחניות – שהוא דומה להנסתר מן השם, והשם שהוא נקרא בו דומה לחיצוניות – שהוא תורתנו הקדושה שלימד לנו וצדקותיו הרבים, עוד חי אתנו, וכל ימי עולם לא ישבותו.

קהלת יצחק מהגר"א

וְעֲשִׂיתָ צִיץ זָהָב טָהוֹר וּפִתַּחְתָּ עָלָיו פִּתּוּחֵי חֹתֶם קֹדֶשׁ לַה'. שְׁמוֹת כ"ח, ל"ו.

יש לומר על דרך הרמז, על פי מה שהגמרא במסכת תענית דף ב'. : אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שְׁלֹשָׁה מִפְתָּחוֹת בְּיָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ בְּיַד שְׁלִיחַ וְאֵלּוּ הֵן מִפְתָּח שֶׁל גְּשָׁמִים מִפְתָּח שֶׁל חַיָּה וּמִפְתָּח שֶׁל תַּחֲיִית הַמֵּתִים. מִפְתָּח שֶׁל גְּשָׁמִים דִּכְתִּיב יִפְתָּח ה' לָךְ אֶת אוֹצְרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם לְתֵת מָטָר אֲרֻצָּךְ בְּעֵתוֹ מִפְתָּח שֶׁל חַיָּה מִנֵּיִן דִּכְתִּיב וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת רַחֵל וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹקִים וַיִּפְתָּח אֶת רַחֲמָהּ מִפְתָּח שֶׁל תַּחֲיִית הַמֵּתִים מִנֵּיִן דִּכְתִּיב וַיִּדְעָתֶם כִּי אֲנִי ה' בִּפְתָּחִי אֶת קְבֻרוֹתֵיכֶם.

וזהו שרמזה לנו תורתנו הקדושה פתוחי חת"ם, ראשי תיבות, חיה תחיה מטר, קודש לה', ולא נגע בהם זר.

פנינים יקרים להגר"א

וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַפָּר לִפְנֵי אֱהִל מוֹעֵד וְסִמְךָ אֹהֶל וּבִנִּינוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הַפָּר: (פסוק י')

וְאֶת־הָאֵיל הָאֶחָד תִּקַּח וְסִמְכוּ אֹהֶל וּבִנִּינוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאֵיל: (פסוק ט"ו)

וְלָקַחְתָּ אֶת הָאֵיל הַשֵּׁנִי וְסִמְךָ אֹהֶל וּבִנִּינוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאֵיל: (פסוק י"ט)

שמות כ"ט, י-ט"ו-י"ט

יש להבין הטעם של שינוי הלשון 'וסמך' 'וסמכו' 'וסמך'. כיון שבשלתם היו צריכים סמיכה מדוע בראשון ובאחרון אמר בלשון יחיד ובשני בלשון רבים. (עיין באור החיים מש"כ בזה).

ויש לבאר, שהפר היה לחטאת והאיל אחד היה לעולה והאיל השני היה איל מילואים.

על חטאת צריכים להתוודות, ובשעה שאומרים וידוי אין כל אחד רשאי לשמוע מה שאומר חברו, ומשום כך היו צריכים להתפזר כל אחד למקום אחר כדי להתוודות, לכן כתוב בלשון יחיד, שכל אחד התוודה ביחידות.

ואצל העולה שוב אין צריכים להתוודות, היו סומכין כולם ביחד, ולכן כתוב בלשון רבים.

ובאיל המילואים, כיון שעלו אז לגדולה ומחמת גודל השמחה שהגיע להם, עלה על ליבם להתוודות⁷⁵, ושוב היו צריכים להתפזר ולומר ביחידות, לכן כתוב שוב בלשון יחיד 'וסמך'.

דבש השדה בשם הרב הק' הרב שלום אבדק"ק בעלז

הרב צבי פרוש

להארות והערות

P0504114480@gmail.com

⁷⁵ אף שעל קרבן שלמים אין מתוודים, מכל מקום היו צריכים להתוודות, כמבואר בשולחן ערוך אבן העזר סימן ס"א שחתן ביום חופתו צריך לומר וידוי ואפילו ביום שאינו צריך להתענות, מטעם שביום זה נמחלו עוונותיו, והיא אצלו יום סליחה מחילה וכפרה כמו יום כיפור.

וידוע מה שאמרו חז"ל במסכת סנהדרין י"ד, אין אדם עולה לגדולה אלא אם כן מוחלין לו על כל עוונותיו, עיי"ש. וכן מבואר בתלמוד ירושלמי במסכת ביכורים פרק ג' הלכה ג', הובא ברש"י בפרשת וישלח על 'בשמת בת ישמעאל' (בראשית ל"ו, ג') בשם מדרש אגדה, שלשה מוחלין להם עוונותיהם, גר והעולה לגדולה והנושא אשה, עיין שם.